

DIÁKJAINK HADISZOLGÁLATÁNAK BESZÁMÍTÁSA.

— Felolvasás a M. P. T. 1917 nov. 17-iki ülésén. —

Az októberi ülésen Imre Sándor által fölvetett kérdések közül ez a kérdés olyan, amelyik nem várja meg a háború befejezését, hanem — ha nem is egész terjedelmében — már eddig is több ízben időszerűvé vált s esetenként megoldást követelt. Mint egy pár vizsgáló bizottság tagja, magam is szembe kerültem már több alkalommal olyan esetekkel, amikor a hazatért ifjak képesítő vizsgálatra bocsátásukat kérték, bár az ahhoz szabályszerűen megkövetelt tanulmányi időből még fél éveik hiányzottak.

Mit mondjon az ilyen kérésre az a szeretet, hála és részvét, amit minden harcosunk iránt érzünk? Amelyik arra hajt, hogy mindent megadjunk nekik, ami csak tőlünk telik. Hiszen — alkudozik lelkiismeretünk — ha az a derék ifjú a harc izgalmi és gondjai közben is tudott időt szakítani a tanulmányaival való foglalkozásra s azt hiszi, hogy el tudott készülni a vizsgálatra, miért zárnök el előtte a próbatétel útját? Ha azután a próbatételen hiányok mutatkoznak, akkor megint alkudozik a lelkiismeret: hogyan is várhatnók attól a különben törekvő ifjútól, hogy a harc izgalmi és fáradalmi közepett olyan készséget szerezzen, mint aki nyugalmasan élhet a tanulmányainak?

Teljesítettük az ifjú harcos kérését, talán még többet is, mint amennyit ő kért és nagyobb mértékben, mint amennyire szándékunkban volt. De a lelkiismeret nem felejt el, hogy megalkudott, s mivel a lelkiismeret szava el nem nyomható, újra meg újra halljuk a kérdését: vajjon nem okoztál-e több kárt a kultúra és a közösség érdekeinek, mint amennyit az egyén érdekének használni véltél? Vajjon igazán használtál-e még az ifjú harcos érdekeinek is?!

Ezekre a szüntelenül hajszólok kérdésekre keresve a feleletet, kialakult előttem a megoldásnak egy módozata, amelyik — legalább az én meggyőződéseim szerint — alkalmas arra, hogy amíg egyfelől hazánkért és abban minden nemzeti kincsünknek fennmaradásáért harcoló diákifjúságunkat idővesztésükért teljesen kárpótolja, másfelől megóvja kulturánkat is attól, hogy csonka műveltségű elemekre tá-

maszkodjék és megóvja magukat ezeket az ifjakat is attól, hogy ki nem épített műveltséggel kelljen megküzdeniök olyan feladatokkal, amelyeknek hogy megfelelni tudjanak, annak az előfeltétele éppen a teljesen kiépített műveltség.

Ez a megoldás a következő volna :

Diákjainknak akkor, ha majd tanulmányaik befejezése után állásba jutnak, számíttassék be hadiszolgálatuk teljes mértékben úgy a fizetés, mint a nyugdíj szempontjából, mint abban az állásban eltöltött szolgálati idő. Ellenben a szabályzatokban megkövetelt tanulmányi idő és a tanulmányi teljesítmények tőlük is csonkítatlanul megkövetelendők.

Ami a hadiszolgálat beszámítását illeti, régi hagyományos és minden hadsereget tartó államban fennálló törvényes szokásra hivatkozhatom, arra, hogy a hivatásos katonának a hadiéveket *kétszeresen* számítják be szolgálati idejükbe. Kétségtelenül megérdemlik. Hiszen a hadiszolgálat az összes fizikai és szellemi erőknél a végsőkig való megfeszítését követeli meg a harcosoktól; a hadviselő nemzet pedig, amelynek összes nemzeti értékeit és érdekeit kockára vetette a háború, kell hogy jutalmazza az azokért ilyen módon küzdőket. De nem található semmiféle ok arra, hogy a nemzet ne méltányolja éppen így az érte ugyanilyen módon küzdő nem hivatásos katonákat is. Formailag : a háborúban megszűnik minden különbségtetés a hivatásos és a tartalékos katona között. Ha marad valami különbség, pl. a parancsnoksági kérdésekben, az mindig a hivatásos katonára kedvező. De az erőfeszítéseket, a fáradalmak és nélkülözések elviselését, az egészség és az élet kockára tételét, mindazt tehát, ami a hadiszolgálatot azzá teszi ami, egyenlő mértékben követeljük meg a hivatásos és a nem hivatásos katonától. Amivel a nemzet a bajtársak egyik csoportját megjutalmazza, azt nem tagadhatja meg a másik csoporttól sem.

Távol attól, hogy a hivatásos katonák érdeke *ellen* irányulna, de a nem hivatásosok *érdekében* rá kell mutatnom a következő szempontra. A hivatásos katonát a háború meghagyja hivatása körében, sőt éppen a háború teszi teljessé hivatásának betöltését. A háború nem hogy hátráltatná az életpályára való kiművelődés megszerzésében, sőt éppen az teszi befejezetté hivatásos műveltségét, az adja meg szankcióját addigi tanulmányainak. Ugy, hogy a háború tapasztalatain átment katona tökéletesebb katona, mint akinek ilyen tapasztalata nincs. De amilyen mértékben előbbre viszi a háború a hivatásos katonát a maga életpályáján, éppen olyan mértékben tartóztatja föl a tartalékos polgári életpályáján. A tartalékosnak több kára van pótolni való és abban kell őt kárpótolni, amiben kárt szenvedett. A katonának a katonai pályán továbbszolgált háborús évek eo ipso szá-

mítanak *egyszer*; erre jön ráadásul a másodszor való beszámítás. Ez a ráadás az, amelyik le nem szolgált éveket leszolgált éveknél minősít. Ennek az *æquivalense* volna az, hogy diákjaink háborús éveit a majdan elfoglalandó polgári pályákon szintén leszolgált éveknél minősítsék.

Tisztán a jogegyenlőség kérdésének látszik, hogy az állam, amelyik egyformán viseli a katonák és az állami tisztviselők javadalmazását, a maga tisztviselőinek éppen úgy beszámítsa a hivatalukban tényleg le nem szolgált háborús éveket, mint ahogy a katonáknak is beszámítja mint második időt.¹ De az állam mellett minden intézmény, mely hivatalnokot, tisztviselőt tart, kötelezendő volna erre a beszámításra. Hogy miképpen, arra a jogászok és politikusok feleljenek. Elöttem csak annyi áll tisztán, hogy minden nemzeti intézményünk éppen úgy le van kötelezve az értékeit, sőt existenciáját megvédő harcosainknak, mint maga az állam, s éppen úgy tartozik nekik ezzel a kárpótlással.

Hogy a hadbavonult polgárok hadiéveinek beszámítására eddig — legalább tudtommal — még nem történt törvényes intézkedés, annak az lehet a magyarázata, hogy az általános hadkötelezettség behozatala óta a civilizált államok még nem viseltek olyan évekre kiterjedő háborút, amely a hadbavonult polgári értelmiséget ilyen jelentékeny mértékben vetette volna vissza életpályáján. De most már nagyon érezzük egy ilyen intézkedés szükségét. Szükséges megállapodásra jutni ebben a kérdésben minél előbb, mindenesetre még a békekötés előtt, hogy harcoló fiaink tudják, mi vár rájuk hazatértük után. Mert nagyon el van terjedve közöttük, de a közönségben is az a hit, hogy tanulmányidejük megrövidítésével, velük szemben a tanulmányi követelmények leszállításával fognak kárpótoltatni.

Már pedig — és itt rátérek előadásom második tételére — az ilyen kárpótlás sem elegendő, sem kívánatos nem volna, sőt a közérdek szempontjából föltétlenül káros, a kárpótolt ifjak pedig ennek a kárpótlásnak nem előnyeit, de terheit éreznék magukon, a legtöbben egész életükön keresztül.

Elegendő nem volna, mert matematikai lehetetlenség, hogy a nemsokára az 5. naptári évbe átterjedő háború hadiéveit azzal a legfeljebb egy pár félévre terjedhető tanulmányi idő leszállítással egyenlítsük ki. Holott ifjaink hadiszolgálatuk *teljes* beszámítására szereztek

¹ Időközben úgy értesültem, hogy a már hivatali állásukból hadbavonult állami és közigazgatási tisztviselőknél be fognak számítottatni a hadiévek. Ha ez igaz, akkor csak megerősíti azt, amit a majdan szolgálatba lépőkről mondtam és megkönnyíti a megoldás itt ajánlott módját.

érdemeket, éppúgy, mint a hivatásos katonák. Ha biztosítani tudjuk őket arról, hogy hadiéveik teljesen be fognak számíttatni, még pedig ott a majdan elfoglalandó polgári pályán, ahol a beszámításnak csupán előnyeit fogják érezni, akkor bizonyosan el fogják vetni maguktól a tanulmányi idő megrövidítésének és a követelmények leszállításának ábrándjait és amint a harctéren egyenlő értékűvé küzdöttek magukat a hivatásos katonákkal, úgy fogják ambicionálni, hogy polgári pályájukon se legyenek csekélyebb értékűek az itthonmaradottaknál.

Lehetséges-e a tanulmányi idő megrövidítése anélkül, hogy a szükséges készütség hiányt ne szenvedjen? Erre a kérdésre minden tanítással foglalkozó határozott nemmel felel. A tudományos pályák egyikén sincs a tanulmányi idő bővebbre szabva, mint amennyi a kellő szakműveltség megszerzéséhez feltétlenül szükséges. A tanítótestületek részéről állandó törekvés ezt az időt kiterjeszteni. Ez a törekvés más oldalról nagyszúlyú gyakorlati szempontok ellenállásába ütközik s így amikor sikerült a kiterjesztést egy-egy lépéssel előbbre vinni, az sohasem lépte át a feltétlen szükségességnek azt a határát, amit a két ellentétes törekvés állapított meg. Tehát a tanulmányi időt megrövidíteni nincsen miből, mert nincs fölösleg.

Lehet ugyan hallani diákoktól sokszor s a gyakorló diplomásoktól is elég gyakran, hogy igen sok olyan dolgot kell tanulni a főiskolákon, aminek a gyakorlatban hasznát nem veszik. Pl. hogy minek az orvosnak az a sok természettudomány, vagy a technikusnak az a sok felsőbb matematika? stb. Az ilyen szűk látókörű praktikus nem veszi észre, hogy minden, szakmájabeli még oly jelentéktelen ténykedésében, magát fölhaladja tudásában benne van a tudományos elméleti megalapozástól adott ítélőképesség. Igaz, hogy enélkül is el lehet tanulni egynehány betegség gyógyítását, egynehány technikai feladat végrehajtását, de az ilyen praktikus csak addig tud úszni, amíg a maga szűk vizében marad; a legkisebb változása a területnek vagy a körülményeknek csődbe juttatja a gyakorló mérnök úr vagy doktor úr képességeit. Maga sem tud tájékozódni, annál kevésbé vezetni másokat. Nem, ilyen gyámoltalan alakokká lenni nem szabad engednünk harcos fiainkat, még ha ők maguk kívánnák is. A nemzeti közérdek pedig azt követeli, hogy nemzeti életünk minden funkciójára, magunk neveljük a vezetőket, ne szoruljunk külföldi importra.

Fölhozzák talán azt a megnyugtató akaró ellenvetést: hogy majd kipótolják a hiányokat autodidaxis útján. Csakhogy a sikeres autodidaxis nagyon kivételes jelenség ám; éppen olyan ritka, mint amilyen ritkán egyesülnek a sikert feltételező tulajdonságok: a kiváló tehetség és a törhetetlen akaraterő ugyanabban az egyénben. S még a siker kivételes eseteiben is rengeteg munkapazarlással jár az auto-

didaxis útja. Fáradtságosan keresgélni azt, amit mások már régen megtaláltak, úttalan bozótok közt törtetni fel oda, ahová kényelmes csinált út vezet, ez minden egyéb lehet, de nem a kulturális energiák gazdaságos felhasználása. Tartsuk fenn az új utak törésére alkalmas energiákat arra a területre, ahol a csinált út megszűnik. Amint hogy egész iskolai organizmusunk azért van, hogy a studiumok már tisztázott és rendszerezett területein, már kipróbált utakon és módokon, hozzáértő vezetőkkel vezesse végig az ifjúságot. Az iskola tagadása az autodidaxisnak. Hagyjuk meg az autodidaxist a kedvezőtlen körülmények közé jutott tehetségek művelődési útjának, de ne akarjuk tényezővé tenni egy egész lusztrum ifjúságának kiművelésében. Mert hiába is akarnók. Nem is szólva arról, hogy a még erre hajlandók és képesekre nézve is a tanulmányoknak egy igen jelentékeny csoportjában lehetetlen az autodidaxissal pótolni az iskolát. Értem a természettudományokat, amelyek nem csupán a filozófiai fakultás sok tanulmánycsoportját teszik ki, hanem alapvető tanulmányai az orvosi, a technikai, a gazdasági szakműveltségnek is. A természettudományokban nélkülözhetetlen szemléletet a főiskolák gazdagon felszerelt laboratoriumain kívül, sehol sem lehet megszerezni.

Tudok ugyan egy pár esetről, amikor a tanulmányi idejét már nagy részben kitöltött s így az alapvető ismereteket már megszerzett fű, belső területen nyugalmas szolgálatra lévén beosztva, ott tanulmányait önállóan folytatta s azok eredményéről sikeres próbát tett. Azonban ezek kivételes esetek s kivételesen is bírálandók el. De a túlnyomó többségre áll az, amit a tanulmányi idő megrövidítése ellen felhoztam.

Csak rámutatok arra a pedagógusok előtt jól ismert tényre, hogy a tanulmányok folytonosságának megszakítása nemcsak a megszakítás idejével hátráltatja, hanem vissza is veti az előhaladást. Kiszakítva a tanulmányok gondolatköréből, azonnal megindul az arra vonatkozó gondolatcsoport elhalványodása s ez a processzus a megszakítás idejével arányosan továbbfejlődik. Ha — mint most — a megszakítás idejét a harcok zaja és izgalmi töltik ki, ez csak sietteteti az elhalványodás folyamatát. A visszatérők tanulmányaiknak elejtett fonálát nem vehetik ott fel, ahol elejtették, hanem rövidebb-hosszabb uton visszatérve s ezt az utat ismételtelen megjárva kell keresniök, hogy a folytatást hozzákötözhessék. Ezzel máris meg van rövidítve a folytatáshoz szükséges idő s a további megrövidítést annál kevésbé bírja el.

Lehetne-e a tanulmányi időt megrövidíteni anélkül, hogy a tanulmányi követelmények mértékét is leszállítsuk? Ha visszajedve a leszállítás következményeitől, a mértéket fenn akarjuk tartani,

akkor — tekintettel arra, hogy a szabályszerű tanulmányi idő éppen csak elég arra, hogy az ifjú a szabályszerű mértéknek megfelelhessen, hát a megcsonkított idő végén nem fog a mértéknek megfelelni. Bukás után vagy visszalépés folytán hátratólódik a képzése. Ezzel a mi nagylelkűen adott időbeli kárpótlásunk látszólagos kárpótlássá lesz, súlyosbítva azzal, hogy az elengedett iskolai studiumot a sokkal nehezebb autodidaxissal kell a kárpótoltnak pótolnia. Ha valóságos könnyítés akar lenni az a tanulmányi idő leszállítás, akkor a követelmények mértékét is le kell szállítanunk. De hogyan? Itt a káros következményeknek egész bonyodalmas útvesztőjét pillantjuk meg, ha csak egy kissé is a kérdés mögé nézünk. A szabályzatokat módosítsuk ad hoc, kihagyván belőle a követelmények egyes részleteit? Hiszen azokat a hosszú tapasztalás s a legilletékesebb hozzáértők alapos megfontolása állapította meg, mint a szakműveltség szükséges alkatelemeit. Vagy hagyjuk a szabályzatot úgy, amint van, de az alkalmazásban és megítélésben legyünk elnézők? Eddig megvolt a gyakorlat által megállapított mértékünk, hogy mit kell és mit lehet követelni; ha most erről a jól ismert mértékről le kell szállanunk, hol van az a határ, amelyik lefelé szállásunkat megállítsa? A biztos alapot elhagyva, magunk sem látjuk előre a határt, ameddig le fogunk sülyedni. Fogunk majd képzéseket kimondani, jól tudva, hogy nincs meg mögötte a képesség. És jól tudva azt is, hogy az a képességnélküli képzés csak kárral járhat mind a képzettre, mind arra, aki őt alkalmazni fogja.

Közvélemény a pedagógusok közt, hogy a vizsgálat csupán szükséges rossz. Hogy bár a vizsgálattal megszerezhető oklevélre írjuk rá a képzést, de a képességet nem az adja meg, hanem az elmélyedő tanulmányozás. Ennek egyik nélkülözhetetlen feltételét: a szükséges időt akarják biztosítani szabályzataink, amikor megállapítják, hogy az egyes vizsgálatokat hány tanulmányi félévnek kell megelőznie. Amikor ebben megrövidítjük a visszatérő harcost, szellemi gazdagodásának egy lényegesen szükséges tényezőjétől fosztjuk meg, az őt megillető szellemi vagyont csonkítjuk meg. Az álhumanizmus egyik legeklemtánabb hibáját követnők el. Ellenben igazán humanus, értékes, jól megérdemelt és kielégítő kárpótlás volna a hadiszolgálat teljes beszámítása a majdani polgári szolgálatba.

Fenntartva már most azt az elvet, hogy a visszatérőkkel szemben sem a tanulmányi idő, sem pedig főképpen a tanulmányi követelmények le ne szállíttassanak, még pedig a nekik és a köznek egyaránt szükséges teljes szakműveltség érdekében, ebből a szempontból tehetjük megítélés tárgyává, hogy vajjon szabályzatainknak nincsenek-e olyan követelményei, amelyek éppen a hadiszolgálat által már teljesültek s amelyeknek a békés időre megállapított formái mel-

lőzhetők volnának az elv sérelme nélkül. Egy pár ilyenre rá tudok mutatni.

Az egyik elég nagyszámú esetet foglal magában. Orvostanhallgatók három és több évi egyetemi tanulmány után mint egészségügyi tisztek, zászlósok és altisztek éveken át folytatnak orvosi gyakorlatot kórházakban és a harctéren, gyakran egészen önállóan. Az utolsó, most érvényes szabályzat pedig az orvosjelölttől doktorátusra bocsátása előtt megkövetel egy évi kórházi praxist. Úgy vélem, hogy ennek a követelménynek lényegében eleget tesz a hadiszolgálat orvosi praxisa.

Egy másik eset kevésbé gyakori, de egynehányról van tudomásom. Tanárjelöltek, mintán maguk átmertek a kiképzésen, vezényeltettek egy vagy több tárgy tanítására tartalékos tiszti iskolákba. Egy ilyen kurzus $3\frac{1}{2}$ —4 hónapig tart, tehát körülbelül egy iskolai félévet tesz ki. Méltán tehető megfontolás tárgyává, hogy az ilyen szolgálat ne számíttassék-e be a pedagógiai vizsgálat előtt megkövetelt egy évi tanítói gyakorlatba? Annyival inkább, mert hiszen a szabályzat a békés idők egyévi önkéntesi szolgálatát is beszámítja egy félévnek, sőt teljes évnék számítja be azt is, ha a jelölt egy magántanulóval végeztet el egy évet. Már pedig egy osztály együttes tanítása és fegyelmezése, ami a tanítói gyakorlat legnehezebb része, inkább megszereshető a tiszti iskolai kurzusban, mint a magántanítói gyakorlatban.

Lehetnek még más hasonló esetek is, többről azonban nincs tudomásom.

Végül még egy kérdésre akarok felelni, amelyik mindenesetre föl fog vetődni. Hogyan kárpótoltassanak az ú. n. szabad (ügyvédi, orvosi stb.) foglalkozásokat választó diákok? Hogy ez lehetséges-e vagy nem, arra nem tudok felelni. De ha nem lehetne is módját találni, a következőképpen nem az, hogy mivel mindenkin nem lehet, tehát senkin se segítsünk, hanem az, hogy akiken lehet, azokon segítsünk.

(Budapest.)

KOVÁCS JÁNOS.

A TEHETSÉG IDŐSZERŰ PROBLÉMÁI.

A «Deutsche Ausschuss für Erziehung und Unterricht» megbízásából a tehetség megállapítása és fejlesztése ügyében pedagógusok, pszichológusok és gyakorlati pályákon működő férfiak közösen munkatervet dolgoznak ki. Ennek egyik eredménye az az értekezés-sorozat, mely «Der Aufstieg der Begabten» cím alatt az előmunkálatokat tartalmazza.¹

¹ Der Aufstieg der Begabten. Im Auftrage des Deutschen Ausschusses